

TÜRKİYE'NİN SINIR ÖTESİ PENÇE-KILIÇ HAREKATI VE HUKUKİ TEMELİ

YÜCEL ACER

SETA | PERSPEKTİF

KASIM 2022 · SAYI 349

- PKK/KCK-YPG terör yapılanmalarına karşı sınır ötesi hareketlerin geçmişi nedir?
 - Pençe-Kılıç Harekati'nin içeriği ve hukuki esası nedir?
- Türkiye'nin sınır ötesi hareketlerinin meşruiyetini sağlayan hukuki unsurlar nelerdir?

GİRİŞ

13 Kasım'da İstanbul'un en işlek caddesinde, sivil binaların ve sivillerin en yoğun bulunduğu bir noktada gerçekleştirilen bombalı terör saldırısında altı sivil hayatını kaybetti ve bazılarının durumu ağır olmak üzere 81 sivil de yaralandı. Saldırının doğrudan faili kısa sürede ele geçirilirken saldırıyla bağlantılı olduğu tespit edilen onlarca kişi de gözaltına alındı ve bunların büyük bir kısmı mahkeme kararıyla tutuklandı.¹

Saldırıya karışan kişiler kadar önemli diğer tespitler ise bu saldırının PKK/KCK-YPG terör yapılanması tarafından planlanarak gerçekleştirildiğine dair delillerdir. Yakalanan şüphelilerin ifadeleri talimatın Menbiç'ten yani PKK/KCK-YPG yapılanmasından geldiğini açıkça göstermektedir.²

İstiklal Caddesi saldırısı sonrasında Türkiye, Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyine 20 Kasım 2022'de geniş çaplı bir hava harekati başlatmıştır. Harekatta terörist-

lere ait barınak, sığınak, mağara, tünel, mühimmat depoları ve sözde karargah ve eğitim kamplarından oluşan ilk aşamada 81 hedefin imha edildiği, çok sayıda teröristin etkisiz hale getirildiği açıklanmıştır.³

Halen devam eden harekatta topçu unsurların ve İHA'ların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan güncel resmi açıklamalar bir kara hareketinin gerçekleştirilmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin terör yapılanmalarına karşı neredeyse en başından beri gerçekleştirmek durumunda kaldığı sınır ötesi askeri operasyonların dayanağı olarak bazı hukuki prensipler ortaya konmuştur. Pençe-Kılıç Harekati'na dair resmi açıklamalarda ön plana çıkan hukuki dayanak meşru müdafaa hakkıdır. Vurgulanan bu gerekçeye rağmen hareketin meşruiyetini sorgulamaya dönük bazı girişimlere ve beyanlara rastlanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin terör yapılanmalarına karşı sınır ötesi operasyonlarının bu açıdan değerlendirilmesi bazı hususları açıklığa kavuşturacaktır.

1 "Beyoğlu'ndaki Patlamada 6 Kişi Hayatını Kaybetti, 81 Kişi Yaralandı", Anadolu Ajansı, 13 Kasım 2022.

2 "Bakanımız Sn. Süleyman Soylu, İstiklal Caddesi Saldırısının Münbiç Kaynaklı Olduğunu Açıkladı", T.C. İçişleri Bakanlığı, 18 Kasım 2022.

3 "Pençe-Kılıç Hava Harekati ile 89 Hedef İmha Edildi", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 20 Kasım 2022.

YÜCEL ACER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Uluslararası İlişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk yüksek lisans derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda milletlerarası hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* ve *Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrası çalışmalar yapan Acer, Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi, Eskişehir Osmangazi ve Atılım üniversitelerinde dersler de vermiştir.

TÜRKİYE'NİN TERÖRE KARŞI SINIR ÖTESİ HAREKATLARININ GEÇMİŞİ

Kasım 1978'de kurulan PKK terör örgütü Türkiye'nin yanı sıra ABD ve AB'nin de terör örgütü olarak kabul ettiği bir yapılanmadır.⁴ PKK'nın başlangıçtaki sözde lider kadrosunun bir kısmı Suriye rejiminin desteğiyle önce Suriye'ye, 1979'da ise Lübnan'a yerleşmiştir. Terör örgütü Ağustos 1982'de silahlı eylemleri başlatma kararı almış ve güçlenebilmek için yer ihtiyacını ise 1980'de başlayan İran-İrak Savaşı'nın ortaya çıkardığı imkanı kullanarak Irak'ın kuzeyine yerleşmesiyle gidermiştir. Türkiye'ye yönelik saldırılarında üs görevi gören Irak'ın kuzeyindeki kamplarının yanı sıra PKK sözde ana karargahı olarak ise İran-İrak sınırına yakın Kandil Dağları'nı seçmiştir.

Türkiye de bu bölgeden kendisine yönelen PKK tehdidine karşı 1983'ten bu yana sınır ötesi operasyonlar düzenlemektedir. Operasyonların hukuki dayanakları dönemsel olarak değişiklikler göstermiştir. Bazı operasyonların hukuki zemini Irak hükümetinin onayına ya da Irak hükümeti ile sağlanan uzlaşmalara dayandırılmıştır. Bunlardan bazılarının sözlü uzlaşmalar olduğu ifade edilmiştir. Irak hükümetinin onayı bulunmasının ise bazen resmi yetkililerin açıklamalarında ya da basında yer aldığı görülmüştür.⁵

Türkiye, Irak'ın kuzeyine ilk sınır ötesi operasyonunu 3 askerinin şehit olmasına yol açan saldırıdan yaklaşık iki hafta sonra 26 Mayıs 1983'te gerçekleştirmiş ve bu operasyonda yaklaşık 6 bin asker Irak sınırından üç kilometre içeriye girmiştir. 12 Ağustos 1986'da 12 askerinin şehit olmasına yol açan saldırıdan üç gün sonra Türk savaş uçakları Irak'ın kuzeyindeki terör örgütünün kamplarını bombalamıştır. Benzeri hava operasyonları Mart 1987'de de yapılmıştır.

Günümüze kadar hukuki dayanakları farklılık gösteren çok sayıda sınır ötesi askeri operasyon düzenlenmiştir. Bunlardan bir kısmı Irak'ın onayı ile bir kısmı da sıcak takip ve meşru müdafaa haklarına

dayandırılmıştır. Bu operasyonlar Süpürge Harekatı (1991), 1992 Sınır Ötesi Harekatı, Hakurk Operasyonu (1992), Çelik Harekatı (1995), Atmaca Harekatı (1996), Tokat Operasyonu (1996, 1997), Çelik Harekatı (1997), Şafak Harekatı (1997), Murat Operasyonu (1998), Güneş Harekatı (2008), 2011 Sınır Ötesi Harekatlar, Şehit Yalçın Operasyonu (2015), Kararlılık Harekatı (2015) ve Pençe hareketleri (Mayıs 2018'den günümüze) olarak sıralanabilir.

Bunlardan Pençe 1 Harekatı 27 Mayıs 2019'da başlamış, Pençe 2 Harekatı 13 Temmuz 2019'da, Pençe 3 Harekatı 23 Ağustos 2019'da, Pençe-Kartal Harekatı 15 Haziran 2020'de, Pençe-Kaplan Harekatı 17 Haziran 2020'de, Pençe-Kartal 2 Harekatı 10 Şubat 2021'de, Pençe-Şimşek ve Pençe-Yıldırım hareketleri da 2022 içerisine yayılarak sürdürülmektedir. Bu operasyonlar sonucunda 831 teröristin etkisiz hale getirildiği, 1.281 silahın ele geçirildiği, 1.407 mağaranın etkisiz hale getirildiği ve 1.812 el yapımı patlayıcının imha edildiği belirtilmiştir.⁶

Sınır ötesi operasyonlar Suriye'deki gelişmeler nedeniyle ile Suriye'nin kuzeyine de yönelmiştir. Bu operasyonlar Şah Fırat Operasyonu (22-23 Şubat 2015), Fırat Kalkanı Harekatı (Cerablus, El-Bab, Halep; 24 Ağustos 2016-29 Mart 2017), İdlib Operasyonu (İdlib; 8 Ekim 2017, 27 Şubat 2020), Zeytin Dalı Harekatı (Afrin, Halep; 20 Ocak-24 Mart 2018), Barış Pınarı Harekatı (Rasulayn, Tel Abyad; 9-18 Ekim 2019) ve Bahar Kalkanı Harekatı (İdlib; 27 Şubat-5 Mart 2020) olarak sıralanabilir.

PENÇE-KILIÇ HAREKATI'NIN İÇERİĞİ VE HUKUKİ ESASI

Suriye iç savaşıyla birlikte yalnızca isim ve ABD desteği ile şekil değiştiren PKK, YPG adı altında Türkiye'ye yönelik saldırılarını sürdürmektedir. Bu tür saldırılar nedeniyle Türkiye, Suriye'nin kuzeyine bahsi geçen büyük çaplı askeri hareketleri düzenlemek durumunda kalmış ve bu hareketlerin neredeyse tamamı PKK/KCK-YPG yapılanmasına karşı olmuştur.

⁴ U.S. Dep. of State, 2019; CoEU, 2019.

⁵ Ekim 1984 Türkiye-İrak Antlaşması bundan birisidir. 23 Ekim 1984'te Irak Enformasyon Bakanı Mustafa Casım antlaşmayı ayrıntılarıyla uluslararası kamuoyuna duyurmuştur.

⁶ Bkz. "Pençe Serisi Operasyonları", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 23 Kasım 2022.

Türkiye, Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyine 20 Kasım'da geniş çaplı bir hava hareketi başlatmıştır. Bu harekatta Irak'ın kuzey kesiminde teröristler tarafından üs olarak kullanıldığı tespit edilen yerlerden Kandil, Asos ve Hakurk bölgeleri hedef alınmıştır. Harekatin ilerleyen aşamalarından Sincar bölgesinin de hedef alındığı belirtilmiştir. Suriye'nin kuzeyinde ise Arap Pınarı (Ayn el-Arab), Tel Rıfat, Cizire ve Malikiye (Derik) bölgelerindeki bazı yerler hedef alınmıştır. İlerleyen aşamalarda ise ayrıca Karaçok Dağı, Derbesiye, Ayn İsa, Minniğ Havalimanı ve Maranez'de hedef alınmış gözükmektedir.⁷

Harekatta teröristlere ait barınak, sığınak, mağara, tünel, mühimmat depoları ve sözde karargah ve eğitim kamplarından oluşan ilk aşamada birçok hedefin imha edildiği ve çok sayıda teröristin etkisiz hale getirildiği açıklanmıştır.⁸ Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar harekatta şu ana kadar 471 hedefin ateş altına alındığını, 254 teröristin etkisiz hale getirildiğini ve etkisiz hale getirilenler arasında sözde üst düzey yöneticilerin de bulunduğunu açıklamıştır.⁹

Türkiye son yıllarda gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarını meşru müdafaa hakkına dayandırmaktadır. Irak'ın kuzeyine yönelik 2018'de başlatılan Pençe hareketlerine dair açıklamalarda Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının bir gereği olduğu belirtilmiştir. 2019'da Pençe hareketlerine dair bir resmi açıklamada şöyle denilmiştir:

Irak kuzeyinden halkımıza ve güvenlik güçlerimize yönelik terör saldırılarını bertaraf etmek ve hudut güvenliğini sağlamak amacıyla; uluslararası hukuktan doğan meşru müdafaa haklarımız doğrultusunda, Irak kuzeyinde gerçekleştirilen operasyonlar serisidir.¹⁰

20 Kasım'da başlayan Pençe-Kılıç Harekati'na dair resmi açıklamalarda da aynı gerekçe vurgulanmıştır:

7 "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar Meclisten Çıktı, Harekat Merkezine Gitti", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 23 Kasım 2022.

8 "Pençe-Kılıç Hava Harekati ile 89 Hedef İmha Edildi".

9 "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar Meclisten Çıktı, Harekat Merkezine Gitti".

10 "Genelkurmay Başkanlığının Açıklaması", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 23 Kasım 2022.

PKK/KCK-YPG ve diğer terörist unsurları etkisiz hale getirerek; Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyinden halkımıza ve güvenlik güçlerimize yönelik terör saldırılarını bertaraf etmek ve hudut güvenliğini sağlamak, terörü kaynağında yok etmek amacıyla; Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51'inci maddesinden doğan meşru müdafaa haklarımız doğrultusunda, Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyinde bulunan ve teröristler tarafından ülkemize saldırılarda üs olarak kullanılan bölgelere Pençe-Kılıç Hava Harekati icra edilmiştir.¹¹

Yine hemen akabindeki bir açıklamada ise şöyle denilmiştir:

Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyinden terör saldırılarını bertaraf etmek ve hudut güvenliğini sağlamak, terörü kaynağında yok etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51'inci maddesinden doğan meşru müdafaa hakları doğrultusunda gerçekleştirilen harekatta da gerek planlama gerekse icra aşamasında çok hassas davranıldı.¹²

TÜRKİYE'NİN SINIR ÖTESİ HAREKATININ MEŞRUIYETİNİ SAĞLAYAN HUKUKİ UNSURLAR

Operasyonların maksat, nitelik ve hukuki dayanaklarına dair yapılan bu açıklamalara rağmen söz konusu sınır ötesi operasyonlara karşı bazı itirazların dile getirildiğine tanık olunmaktadır.

Meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeden ortaya çıkan unsurlar şöyle sıralanmaktadır:

- Meşru müdafaa hakkının doğal olduğu yani her devletin böyle bir hakka kendiliğinden sahip olduğu
- Mevcut bir silahlı saldırı olması gerektiği
- Devletlerin kendini savunma haklarının tek başlarına ya da kendilerine yardım edebilecek diğer devlet ya da devletlerle birlikte kullanabileceği

11 "Pençe Kılıç Hava Harekati' ile İlgili Basın Açıklaması", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 20 Kasım 2022.

12 "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, 'Pençe-Kılıç Hava Harekati'ni Beraberindeki TSK Komuta Kademesi ile Hava Kuvvetleri Harekat Merkezinden Sevk ve İdare Etti", T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 20 Kasım 2022.

- Bu hakkın BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği koruyacak tedbirler alınca kadar kullanılabilir bir hak olduğu

Bu maddede belirtilmese de orantılılığın da meşru müdafaa hakkının bir unsuru olduğu kabul görmektedir. Bu unsurdan kasıt ise mevcut saldırıya verilecek karşılığın saldırıyı durduracak ve bertaraf edecek ölçütte olması gerektiği, gerektiğinden daha fazla güç kullanılmasının meşru müdafaa hakkının sınırlarını aşacağıdır.

Türkiye'nin meşru müdafaa hakkına dayanmasına ilişkin itirazların gerekçelerinden birisi, bir devletin meşru müdafaa hakkını daha ziyade devletler arasındaki saldırılarda kullanabileceği varsayımına dayanmaktadır. Oysa BM Antlaşması'nın 51. maddesinde sıralanan unsurlardan açıkça anlaşıldığı üzere meşru müdafaa hakkının doğması için bir devlete yönelmiş saldırının mutlaka başka bir devletten gelmesi gerekmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Diğer Faaliyetler Davası Kararı'nda bir devletin meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için bir "silahlı saldırı"nın hedefi olması gerektiğini, bir silahlı saldırının oluştuğunu söyleyebilmek için de bazı kriterlerin sağlanmasının lüzumunu belirtmiştir. UAD bir silahlı saldırının yalnızca düzenli silahlı kuvvetlerin uluslararası sınırı aşan türden faaliyetleri ile sınırlı olmadığını aynı zamanda "bir devlet tarafından veya onun adına silahlı çetelerin, grupların, düzensiz gruplar veya paralı askerlerin, 'düzenli kuvvetler tarafından gerçekleştirilen fiili bir silahlı saldırı' olacak düzeyde gönderilmesini de içerdiğini" vurgulamıştır.

Dolayısıyla düzensiz silahlı grupların saldırılarının da meşru müdafaa hakkını doğurduğunu belirtmiş ve akabinde söz konusu saldırıların "silahlı birliklerce gerçekleştirilen önemli büyüklüğe sahip eylemler" olduğu ölçüde meşru müdafaa hakkının doğmasına yol açtığını vurgulamıştır.¹³ UAD yalnızca "sınır olayları"

(*incidents*) sayılacak olanların silahı saldırı sayılmaya çağını ancak daha ağır eylemlerin bu kapsamda değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur.

PKK/KCK-YPG'nin Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyinden Türkiye'ye yönelttiği saldırılar sınır sürtüşmeleri düzeyini aşarak düzenli silahlı kuvvetlerin yapabileceği saldırılar seviyesine ulaşmaktadır. Açıklanan resmi rakamlara göre 2015'ten bu yana Suriye topraklarından Türkiye'nin sınıra yakın şehirlerden Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak'a –son zamanlardaki eylemler de dahil edildiğinde– 764 havan, roket ve füze saldırısı yapılmış; bu saldırılarda 32 sivil Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş, 261 kişi de yaralanmıştır. Geçtiğimiz yedi yılda Türkiye sınırları içindeki yerleşim yerlerinde PKK ve bağlantılı terör örgütlerinin gerçekleştirdiği 87 ayrı terör eyleminde 153 güvenlik görevlisi ve 173 sivil hayatını kaybetmiştir.¹⁴ Son olarak ise Suriye'nin kuzeyinden Türkiye'nin Karkamış kasabasına yapılan roket saldırısında 2 sivil hayatını kaybetmiş, 2'si ağır 6 kişi yaralanmış ve sonraki günler bu nitelikte saldırılar devam etmiştir.

Bu rakamlar Türkiye'nin meşru müdafaa hakkının doğmasını sağlayan türden saldırılara maruz kaldığını göstermektedir. PKK ve onun Suriye'nin kuzeyine uzanan kolu olan YPG'nin Türkiye'ye yönelik bu tür saldırıları 2011'de Suriye iç savaşı başlamadan önceki yıllarda da yaşanmıştır. Suriye iç savaşı ile birlikte yalnızca isim ve ABD desteği ile şekil değiştiren PKK, YPG adı altında Türkiye'ye yönelik saldırılarını sürdürmektedir.

Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına yöneltilen bir başka eleştiri ise orantısız güç kullanıldığı hatta sivillerin hedef alındığı iddiasıdır. Oysa açıklamalar ve görüntüler halihazırda gerçekleştirilen operasyonların da terör merkez ve unsurlarını hedef aldığını göstermektedir. Pençe-Kılıç Harekatı'nda teröristler tarafından üs olarak kullanıldığı tespit edilen Irak'ın kuzeyinde Kandil, Asos ve Hakurk, Suriye'nin kuzeyinde de Arap Pınarı, Tel Rıfat, Cizire ve Maliye bölgelerindeki bazı yerler hedef alınmıştır. Operasyonların Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturan

¹³ Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Diğer Faaliyetler Davası Kararı, par. 192; Ayrıca bkz. Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX), madde 3(g), 14 Aralık 1974.

¹⁴ "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AK Parti'nin TBMM Grup Toplantısı'nda Yaptığı Konuşma", TBMM, 23 Kasım 2022.

barınak, sığınak, mağara, tünel, mühimmat depoları ve sözde karargah ve eğitim kamplarından oluşan hedeflere düzenlendiği görülmektedir.¹⁵

Türk Silahlı Kuvvetlerinin tüm faaliyetlerinde olduğu gibi bu hareketin da hem planlama hem de icrasında masum insanlara ve çevreye zarar vermemek için gerekli her türlü tedbirin alındığı, bu tedbirlere uygun icra edildikleri vurgulanmaktadır. Savunma Bakanı Akar “Sadece ve sadece teröristler ve teröristlere ait yapılar hedef alındı. Teröristlerin barınakları, sığınakları, inleri, mağaraları başlarına yıkıldı” demiştir.¹⁶ Ayrıca esasen sınır ve ülke güvenliğini koruma maksadı güdüldüğünü özellikle vurgulayarak “Maksadımız, 85

15 “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar Meclisten Çıktı, Harekat Merkezinde Gitti”.

16 “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, ‘Pençe-Kılıç Hava Harekatı’nı Beraberindeki TSK Komuta Kademesi ile Hava Kuvvetleri Harekat Merkezinden Sevk ve İdare Etti”.

milyon vatandaşımızın ve hudutlarımızın güvenliğini sağlamak, ülkemize yönelen her türlü hain saldırının da mutlaka karşılığını vermek” ifadelerini kullanmıştır.¹⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın belirttiği üzere bu operasyonlarda Türkiye’ye yönelik saldırıları sınırı ötesinde karşılama ve yok etme niyeti taşınmaktadır.¹⁸

Özellikle vurgulanmalıdır ki Türkiye’nin sivil yerleşim yerlerini ya da sivilleri hedef almak için özel bir maksadı ya da faydası olduğunu gösteren hiçbir unsur bulunmamaktadır. Bütün bu veriler göstermektedir ki Türkiye’nin sınır ötesi operasyonları meşru müdafaa hakkına dayanmakta ve bu hakkın sınırlarına riayet edilerek gerçekleştirilmektedir.

17 “Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, ‘Pençe-Kılıç Hava Harekatı’nı Beraberindeki TSK Komuta Kademesi ile Hava Kuvvetleri Harekat Merkezinden Sevk ve İdare Etti”.

18 “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Basın Açıklaması”, A Haber, 23 Kasım 2022.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı’nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi